

LIKKUMISEN ESTEISTÄ AJAN HALLINTAAN

**Esteettömyyden hyvät käytännöt ja kovat kokemukset
korkea-asteen oppilaitoksissa**

ESOK –hanke

Esteetön opiskelu korkea-asteen oppilaitoksissa

2006 – 2009

www.esok.fi

Paula Pietilä
Turun yliopisto

TIIVISTELMÄ

Esteetön opiskelu korkea-asteen oppilaitoksissa – projekti (ESOK) käynnisti joulukuussa 2007 kaikille Suomen korkeakouluille ja niiden opiskelijakunnille, sekä projektissa mukana oleville vammais- ja kansalaisjärjestöille suunnatun kyselyn opiskelun esteettömyyden hyvistä käytännöistä ja kovista kokemuksista. Tammikuun lopussa kyselyyn oli vastannut 43 henkilöä. Suurin osa vastaajista oli korkeakoulujen edustajia. Opiskelijoita ja henkilöstön jäseniä vastaajissa oli suunnilleen yhtä paljon. Lähes kaikki vastaajat kertoivat omakohtaisia kokemuksiaan opiskelun ja opetuksen esteistä ja esteettömyydestä.

Kyselyyn tulleissa vastauksissa esiteltiin yhteensä 39 erilaista esteettömyyteen liittyvää käytäntöä. Neljätoista vastaajaa esitteli jo koetellun tai suunnitteilla olevan hyvän käytännön. Suurin osa vastaajista oli törmännyt erilaisiin opiskelun tai opetuksen esteisiin, joihin esitti ratkaisumallin tai kehittämisidean. Moni vastaaja etsi myös parhaillaan ratkaisuja esteettömyyteen liittyviin haasteisiin. Vastauksien perusteella hyvät käytännöt voidaan jakaa neljään eri teema-alueeseen: Korkeakoulun fyysinen ympäristö, viestintä ja tiedonkulku, opetus ja ohjaus, sekä arvot ja asenteet.

Eniten jo käytössä olevia hyviä käytäntöjä ja kehittämisideoita esitettiin opetukseen ja ohjaukseen liittyen. Hyvänä kakkosena oli viestintä ja tiedonkulku. Eniten yksittäisiä mainintoja saivat opiskelun ajanhallintaan liittyvät haasteet. Monilla vastaajilla oli vaikeuksia sovittaa opiskelun vaatimuksia muuhun elämäntilanteeseensa. Erityisen haastavaa opiskelu oli niille opiskelijoille, jotka olivat työttömiä tai pitkäaikaissairaita. Osa ajanhallinnan haasteita liittyi opintojen rakenteeseen. Esimerkiksi armeijan käyminen saattoi sekoittaa opiskelusuunnitelmat, koska joitakin kursseja järjestettiin vain kerran lukuvuodessa. Jotkut vastaajat kertoivat etteivät olleet mahtuneet haluamalleen kurssille, jolloin opintosuunnitelmia täytyi muuttaa.

Useissa vastauksissa toivottiin opintojen ohjaukseen lisää resursseja ja selkeyttä ohjaustahojen väliseen työnjakoon. Erityisesti erilaisilla oppijoilla tulisi olla mahdollisuus nykyistä kattavampaan ohjaukseen ja sosiaaliseen tukeen. Ohjauspalvelujen parempi resursointi ei kuitenkaan yksin riitä. Opettajat ja ohjaajat tarvitsevat myös koulutusta ohjauksen antamiseen. Henkilöstökoulutuksella on keskeinen rooli esteettömyyden ja yhdenvertaisuuden edistäjänä korkeakouluissa. Tämän vuoksi on tärkeää, että henkilökoulutuksen sisältö ja muodot määräytyvät henkilöstön esittämistä tarpeista.

Erilaisten oppijoiden ja vammaisten opiskelijoiden mahdollisuus erityisjärjestelyihin valintakokeessa ja tenttitilanteissa on kyselyn mukaan käytössä olevista hyvistä käytännöistä yleisin. Erityisjärjestelyt perustuvat tavallisesti korkeakoulussa voimassa olevaan suositukseen tai ohjeistukseen. Muutamissa korkeakouluissa on myös nimetty esteettömyysasioista vastaava työryhmä ja työntekijä. Joissakin korkeakouluissa on mahdollisuus suorittaa lukukurssi tai käydä lukitestissä. Erilaisille oppijoille suunnattua vertaistoimintaa on myös suunnitteilla muutamissa korkeakouluissa.

Fyysisen ympäristön osalta korkeakoulujen esteettömyysajattelussa on tapahtunut suurin muutos. Korkeakoulun ympäristön tarkastelussa on siirrytty fyysisistä liikkumisen, näkemisen ja kuulemisen esteistä myös sosiaalisen ja psyykkisen esteiden havaitsemiseen. Korkeakoulun tiloja ei kyselyssä tarkastella pelkästään opiskelun tai työskentelyn näkökulmasta. Luentosalien ja työhuoneiden lisäksi myös esimerkiksi korkeakoulun juhlatilojen suunnittelussa tulee ottaa kaikenlaiset käyttäjät huomioon. On tärkeää havaita, että esteettömyys on myös turvallisuuskysymys. Vaaratilanteessa kaikkien tulee pystyä poistumaan rakennuksesta.

Tärkeä osa korkeakoulun fyysisistä ympäristöä ovat myös yleisissä tiloissa olevat välineet ja laitteet. Välineiden ja laitteiden hankinnassa esteettömyys on huomioitu muuta ympäristöä huonommin. Esimerkiksi korkeakoulujen kirjastojen ja tietopisteiden asiakaspääteistä osan tulisi soveltua myös esimerkiksi pyörätuolin käyttäjälle ja erilaisia apulaitteita ja ohjelmistoja tarvitsevalle näkövammaiselle.

Viestinnän osalta korkeakouluihin on syntynyt monia esteettömyyden hyviä käytäntöjä. Kirjastojen tietokantojen etäkäyttö, sekä sähköinen ilmoittautuminen kursseille ja tentteihin on mahdollista monissa korkeakouluissa. Sähköisen viestinnän hyödyntämistä kaivataan kuitenkin nykyistä enemmän. Luento- ja kurssimateriaalien saaminen verkosta etukäteen helpottaisi erityisesti aistivammainen opiskelijoiden ja monien erilaisten oppijoiden opiskelua. Videoluennot ja verkko-opetuksen laajentaminen palvelisi kaikkia opiskelijoita, erityisesti niitä, jotka asuvat kauempana korkeakoulusta tai joille on muista syistä vaikeaa olla läsnä kaikilla opetuskerroilla.

Suurin osa vastaajista arveli esteettömyyden kehittämällä ja hyvien käytäntöjen levittämällä olevan eniten vaikutuksia asenteisiin. Asenteiden muuttumisen myötä korkeakouluympäristö avautuu entistä paremmin monenlaisille käyttäjille. Negatiivisten asenteiden taustalla nähtiin useimmiten olevan tiedon puute. Harva vastaaja kuitenkaan otti kantaa siihen, miten asenteisiin käytännössä voitaisiin vaikuttaa. Muutamien mielestä esteettömyyden saaminen mukaan korkeakoulun strategioihin ja suunnitelmiin on avain asennemuutoksessa. Erityiseen tärkeää on vaikuttaa korkeakoulun johtoon ja muihin päätöksentekoon osallistuviin tahoihin ja antaa heille tietoa esteettömyydestä. Esteettömyyden kirjaaminen osaksi korkeakoulun politiikkaa mahdollistaa esteettömyyskoulutuksen ja muun kehittämisen työn tekemisen ja tukee siten osallisuuden yhdenvertaisuuden toteutumista pitkällä tähtäimellä.

Hyvät käytännöt kyselyn tulokset osoittavat, että näkökulma korkeakoulujen esteettömyyteen on laajentunut: Opetuksen ja ohjauksen esteettömyys tarkoittaa erityisjärjestelyjen ohella mahdollisuutta myös ohjaukseen. Muutamissa korkeakouluissa on jo mahdollista suorittaa lukikurssi tai saada osallistua lukitestiin. Opiskeluympäristön osalta kynnysten ja portaiden poistamisesta on siirrytty pohtimaan keinoja sosiaalisen ja psykologisen esteettömyyden rakentamiseen

Kyselyn tuloksissa erityisen merkillepantavaa on ajanhallintaan liittyvien haasteiden korostuminen. Lääkkeeksi ajanhallinnan haasteisiin vastaajat ehdottavat verkko-opiskelu mahdollisuuksien laajentamista ja mahdollisuutta saada opintomateriaalia nykyistä enemmän etukäteen. Verkkosivujen esteettömyys ja tarvittavan tiedon saavutettavuus ovat avainasemassa verkkopalveluja kehitettäessä. Toimivat verkkopalvelut eivät kuitenkaan yksin riitä takaamaan opiskelun yhdenvertaisuutta, vaan tarvitaan myös riittävästi ohjauspalveluja, joihin on helppo hakeutua. Toimivien ohjauspalvelujen rakentaminen vaatii myös resursseja, sekä ohjauksen toteuttamiseen, että henkilöstön koulutuksen toteuttamiseen. Ajanhallinnan haasteet ovatkin osittain myös rakenteellisia, joiden ratkaisemiseen tarvitaan korkeakoulupoliittisia hyviä käytäntöjä. Erityisen haasteellista opiskelu on silloin, kun opiskelija sairastuu tai jää työttömäksi. Monia opiskelijoita helpottaisi näissä tilanteissa mahdollisuus osa-aika opiskeluun tai saada opintorahaa tavallista pienemmällä opintopistemäärällä rajatun ajan.

Hyvät käytännöt kysely osoitti myös, että esteettömyyteen liittyvät kysymykset koskettavat kaikenlaisia opiskelijoita ja henkilöstön jäseniä. Joillekin esteettömyys merkitsee opiskelun helpottumista, kun esimerkiksi tiedon etsiminen verkosta nopeutuu. Toisille taas esteettömyys on opiskelun ja työnteon mahdollistaja: Korkeanpaikan kammoinen työntekijä voi vapaasti työskennellä korkeakoulun kahdeksannessa kerroksessa, jos psykologiset seinät on poistettu. Huonokuuloisen opiskelijan luennon seuraaminen on mahdollista, jos luentosalissa on induktiosilmukka. Kaikille opiskelijoille ja työntekijöille esteettömyys tarkoittaa parempia mahdollisuuksia keskittyä olennaiseen eli tilanteesta riippuen opetuksen seuraamiseen, raportin kirjoittamiseen tai vaikkapa lukuvuoden avajaisten seuraamiseen.

SISÄLTÖ

ALUKSI	6
I KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELY JA TIEDONKERUU	7
II ESTEETTÖMYYDEN HYVÄT KÄYTÄNNÖT JA KOVAT KOKEMUKSET KORKEA-ASTEEN OPPILAITOKSISSA	9
1 Yleistä	9
2 Korkeakouluun takaovesta eli opiskeluympäristön monenlaiset esteet	10
3 Luento verkossa ja etäopiskelu alustalla - Sähköinen viestintä opiskelun mahdollistajana	13
4 Opetuksen ja ohjauksen esteettömyys Erityisjärjestelyistä ajanhallinnan haasteisiin	17
4.1 Ohjauspalvelujen järjestäminen ja resursointi	20
4.2 Hyviä käytäntöjä etsimässä: erilaisten oppijoiden ohjaukseen tarvitaan tukea	22
5 Arvot asenteet ja politiikat: esteettömyys avaa opiskeluympäristön kaikille	23
YHTEENVETOA	26
POHDINTAA	29
LÄHTEET	31
LIITTEET	32

ALUKSI

Opiskelun esteettömyydestä korkea-asteen oppilaitoksissa on keskusteltu Suomessa vilkkaasti vuosituhaten vaihteesta alkaen. Erityisesti **yhdenvertaisuuslain** voimaantulo vuonna 2004 ja **opetusministeriön** keväällä 2005 julkaisema **selvitys** yliopistojen esteettömyystilanteesta ovat olleet tärkeitä merkkipaaluja esteettömyyden kehittämisessä korkea-asteen oppilaitoksissa.

Elina Laaksonen opetusministeriölle tekemässä selvityksessä todettiin, että esteettömyys ymmärrettiin yliopistoissa lähinnä fyysiseen ympäristöön liittyvinä asioina. Sen sijaan viestinnän ja opinto-asioiden osalta esteettömyyteen ei ollut juuri kiinnitetty huomiota. Henkilöstökoulutuksen ja suunnittelutoiminnan katsottiin olevan avainasemassa esteettömyyden edistämässä, mutta yliopistojen henkilöstökoulutukseen ei tavallisesti sisällynyt esteettömyysnäkökulmaa. Saatujen tulosten perusteella todettiin, että **yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa tarvitaan esteettömyyden kehittämistyötä kaikilla toiminnan osa-alueilla.**

Laaksosen selvityksen julkaisemisen jälkeen maamme korkeakouluissa on tehty paljon ansiokasta työtä opiskelun esteettömyyden ja palvelujen saavutettavuuden kehittämisessä. Työn edistämiseksi on erittäin tärkeää jakaa monenlaisten toimijoiden kokemuksia esteettömyydestä. Tämän vuoksi valtakunnallinen Esteetön opiskelu korkea-asteen oppilaitoksissa –hanke (ESOK) käynnisti joulukuussa 2007 tiedonkeruun korkea-asteen oppilaitosten opetuksen ja ohjauksen esteettömyyttä koskevista käytännöistä ja kehittämisprosesseista, jotka auttavat huomioimaan opiskelijoiden monenlaisuuden.

Kerättyjen kokemusten ja uusien kehittämisideoiden kautta korkea-asteen **oppilaitoksilla on yhdessä mahdollisuus rakentaa tehokkaita työkaluja esteettömyyden ja yhdenvertaisuuden edistämiseen.** Yhtä tärkeää on synnyttää keskustelua siitä, mitä esteettömyys ja moninaisuus merkitsevät tämän päivän korkea-asteen koulutuksessa.

I KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELY JA TIEDONKERUU

Hyvä käytäntö määriteltiin kyselyssä ohjeistukseksi, toimintatavaksi tai periaatteeksi. Se saattoi olla vasta kehitysvaiheessa tai jo koeteltu toimintatapa. Kyselyn tarkoituksena oli kerätä mahdollisimman kattavasti tietoa opetuksen ja ohjauksen yhdenvertaisuutta ja esteettömyyttä edistävästä hyvistä käytännöistä ja niistä haasteista, joihin oppilaitoksissa etsitään ratkaisuja. Tämän vuoksi kyselyä ei rajattu koskemaan vain olemassa olevia, jo hyväksi havaittuja ratkaisuja.

Esteettömyyden ja monenlaisuuden nähtiin kyselyssä **koskevan kaikkia korkeakoulun toimijoita**, myös opiskelijoita, joilla on jokin vamma, jotka ovat erilaisia oppijoita, kuuluvat kulttuuri- tai kielivähemmistöön tai ikääntyvät. Esteettömyydellä tarkoitettiin oppilaitoksen tiloja, opiskelua ja opetusta.

Kyselyyn oli useita vastaustapoja. Vastaaja saattoi käyttää apunaan ESOK-projektin nettisivuilta löytyvää kyselylomaketta (liite 1) tai vastata vapaamuotoisesti sähköpostilla. Lisätietoja kyselystä oli mahdollista saada projektikoordinaattori Merja Ylöselältä. Vastauksen saattoi halutessaan antaa anonymisti tai kertoa halukkuutensa lisätietojen antamiseen. Tarjoamalla erilaisia vastaustapoja pyrittiin varmistamaan kyselyyn osallistumisen esteettömyys ja madaltamaan kynnystä vastaamiseen. Lähes kaikki vastaajat käyttivät valmista kyselypohjaa, mutta kysymyksiä ei seurattu systemaattisesti, vaan vapaasti soveltaen ja omia kokemuksia hyödyntäen.

Viesti kyselystä lähetettiin 12.12.2007 sähköpostitse kaikille maamme korkea-asteen oppilaitoksille ja niiden opiskelijakunnille, sekä ESOK-projektissa mukana oleville vammais- ja kansalaisjärjestöille. Viestissä kehoitettiin vastaajia levittämään tietoa kyselystä omassa työyhteisössään. Näin ollen on vaikea arvioida viestin vastaanottajien tarkkaa määrää. Muistutus kyselystä lähetettiin tammikuun 2008

alussa. Vastausaikaa oli 31.1.2008 saakka. Määräaikaan mennessä kyselyyn saatiin 43 vastausta. Tammikuun lopulla projektikoordinaattorit saivat pyynnön, että kyselyyn olisi mahdollista jatkossakin vastata. Kyselylomake on edelleen luettavissa ESOK – hankkeen sivuilla ja esteettömyyden **hyvien käytäntöjen ja kokemusten keruuta jatketaan.**

Väliraportin tavoitteena on säilyttää mahdollisimman käytännöllinen ote opiskelun esteettömyyden hyviin käytäntöihin ja koviin kokemuksiin. **Vastauksista nousi esiin neljä teema-alueita: opiskeluympäristö, viestintä ja tiedonkulku, opetus ja ohjaus, sekä oppilaitoksen arvot, asenteet ja politiikat.** On tärkeää huomata, että teemat esiintyvät harvoin vastauksissa yksinään, vaan useimmiten toisiaan sivuavina, jopa päällekkäisinä. Esimerkiksi korkeakoulussa keskeisinä pidetyt arvot heijastuvat luonnollisesti esimerkiksi opetuksen sisältöön tai strategiatyöhön. Tämän vuoksi on tärkeää tarkastella myös teemojen välisiä suhteita.

Kyselyvastausten tarkastelussa ei ole pyritty tieteelliseen analyysiin, vaan tavoitteena on, että korkeakoulut voisivat hyödyntää kerättyjä kokemuksia omassa työssään ja edistää opiskelun esteettömyyttä monenlaisista näkökulmista. Tämän työn helpottamiseksi kaikki vastauksissa esiintyneet käytännöt on kerätty teemoittain raportin loppuun. (Liite 2)

II ESTEETTÖMYYDEN HYVÄT KÄYTÄNNÖT JA KOVAT KOKEMUKSET KORKEA-ASTEEN OPPILAITOKSISSA

1 Yleistä

Ensimmäiset kyselyvastaukset tipahtivat sähköpostiin joulun alla. Jo ensimmäisistä vastauksista saattoi päätellä, että yhdenvertaisuutta ja esteettömyyttä **tarkasteltiin hyvin monista näkökulmista**. Vastauksissa käsiteltiin niin oppilaitoksen verkkosivuihin, wc-tiloihin kuin virantäyttöönkin liittyviä kysymyksiä. Vastajaat pohtivat opiskelun ja opetuksen esteettömyyttä suhteessa ikään, vammaisuuteen, erilaiseen oppimiseen, sukupuoleen ja seksuaaliseen identiteettiin. Suurin osa vastaajista ei kuitenkaan liittänyt esteettömyyttä tai yhdenvertaisuutta suoraan mihinkään edellä mainituista ominaisuuksista. Monille opiskelun esteettömyys merkitsi yksinkertaisesti **mahdollisuutta oman elämäntilanteen ja opintojen parempaan yhteensovittamiseen**.

Vastajien taustatietoja ei kerätty kyselyssä. Vastauksista voidaan kuitenkin päätellä, että opiskelijoilta ja henkilöstöltä saatiin suunnilleen yhtä paljon vastauksia. Järjestöjen edustajia vastasi kaksi ja vastaajia, joita selkeästi voitu sijoittaa mihinkään ryhmään oli yhdeksän. Kiintoisaa oli, että miltei kaikki vastaajat kertoivat omista kokemuksistaan ja tekivät ehdotuksia esteettömyyden ja yhdenvertaisuuden kehittämiseksi riippumatta siitä, mihin ryhmään he kuuluivat.

Valmiita tai valmisteilla olevia hyviä käytäntöjä esteettömyyden tukemiseksi korkeakoulussa esiteltiin neljässätoista vastauksessa. Tavallisimmin vastaaja oli kohdannut jonkin opiskelun tai opetuksen esteettömyyteen liittyvän haasteen, johon ehdotti tai etsi ratkaisua. Vastaajia ei kuitenkaan voi selkeästi jakaa hyvien käytäntöjen ehdottajiin ja etsijöihin. Tavallisesti vastauksissa, joissa esiteltiin tai ehdotettiin hyvää käytäntöä, myös etsittiin toimivia käytäntöjä tai ratkaisuja hyvien

käytäntöjen kehittämisessä kohdattuihin pulmiin. Esteettömyyden ja yhdenvertaisuuden edistäminen tulisikin mielestäni nähdä jatkumona, jossa hyvien käytäntöjen löytäminen ja niiden kehittäminen täydentävät toisiaan. Esteettömyyden tarkastelu johtaa tavallisesti myös esteiden havaitsemiseen uusin silmin: siinä, missä ennen oli vain tavallista mustaa tekstiä valkoisella paperilla, onkin nyt näkövammaiselle opiskelun este.

Vastauksissa käsiteltyjä teemoja olivat: **oppilaitoksen fyysinen ympäristö, viestintä ja tiedonkulku, opetus ja ohjaus, sekä arvot, asenteet ja politiikat.** Noin puolessa vastauksista nousi esiin enemmän kuin yksi aiheeseen liittyvä teema. Yhteensä hyviä käytäntöjä, kovia kokemuksia ja ehdotuksia hyväksi käytännöksi esitettiin 39. **Opiskelun esteettömyys ja esteet näyttävät vastauksissa usein monen tekijän summana.** Esteettömyyden edistämisen näkökulmasta, onkin tärkeää selvittää, miten nämä tekijät liittyvät toisiinsa. Seuraavassa tarkastelen esteettömyyden eri teemoja ja niiden suhdetta toisiinsa.

2 Korkeakouluun takaovesta eli opiskelu ympäristön monenlaiset esteet

Elina Laaksosen opetusministeriölle tekemässä selvityksessä korkeakouluopiskelun esteistä todettiin, että esteettömyyttä tarkasteltiin yleisimmin juuri opiskelu ympäristön fyysisten esteiden näkökulmasta. Fyysisten esteiden poistamiseksi oli korkeakouluissa tehty myös eniten käytännön toimia. ESOK-kyselyn vastauksissa opiskelu ympäristön esteisiin viitattiin 11 kertaa. Näkökulma opiskelun fyysisiin esteisiin oli kuitenkin muuttunut aiemmista tutkimuksista. **Korkeakoulun rappusilta ja kynnyksiltä näkymä on laajentunut kattamaan myös psyykkiset ja sosiaaliset ympäristön esteet.**

Monet vastaajat korostivat, että opiskelu ympäristön esteettömyys tulisi huomioida nykyistä paremmin jo rakennuksia ja niiden lähiympäristöä suunniteltaessa. Suunnittelussa on tarkasteltava koko opiskelu ympäristöä monenlaisten

käyttäjryhmien näkökulmasta. Fyysisten esteiden lisäksi myös psyykkiset ja sosiaaliset esteet tulisi poistaa. Lisäksi uusien rakennusten esteettömyys tulisi testata ennen käyttöönottoa yhteistyössä erilaisten käyttäjien kanssa.

Useissa vastauksissa kiinnitettiin huomiota siihen, että oppilaitoksen ympäristössä ja rakennuksissa tehdyt esteettömyysratkaisut olivat jääneet puolitiehen. Esteettömyyttä oli kyllä ajateltu, mutta tehdyt ratkaisut eivät välttämättä käytännössä olleetkaan esteettömiä.

Yliopiston kirjaston inva-vessat ovat sellaisia, että pyörätuolissa istuvan on niihin lähes mahdoton mennä. Inva-wc on esimerkiksi sijoitettu muiden wc-koppien perään, niin ahtaaseen tilaan, että itse kelaavan on vaikea mahtua wc-ovien ja pesualtaiden välistä. Kaiken kukkuraksi ovi aukeaa ulospäin, niin, että pyörätuolissa istuva ei yksinkertaisesti mahdu avaamaan ovea.

Vastaavista pulmista kerrottiin useissa vastauksissa: opastus korkeakoulun alueelle ja rakennuksiin oli monesti puutteellinen, rakennuksen ainoa esteetön sisäänkäynti saattoi löytyä hankalan reitin päästä takaovelta eikä hissillä välttämättä päässyt kaikkiin kerroksiin. Uusissakaan rakennuksissa ei välttämättä ollut esimerkiksi automaattiovia. Vaikkapa keppien kanssa liikkuvalla korkeakoulun raskas ulko-ovi oli todellinen haaste.

Oikein ajoitetulla ja eri käyttäjryhmien kanssa yhteistyössä toteutetulla suunnitella ja esteettömyystestauksella mahdollistetaan monenlaisten ihmisten sujuva liikkuminen ja toimiminen korkeakoulussa ja sen ympäristössä. Samalla vältetään usein kalliit ja hankalat jälkikäteen tehtävät korjaukset.

Opiskeluympäristön fyysisiksi esteiksi on perinteisesti mielletty liikkumisen, sekä näkemisen ja kuulemisen esteet. Psyykkiset ja sosiaaliset esteet ovat sen sijaan jääneet lähes kokonaan huomiotta. Psykologiset kynnykset ovat kuitenkin esimerkiksi korkeanpaikankammosta kärsivälle opiskelijalle yhtä korkeita kuin fyysiset esteet pyörätuolin käyttäjälle. Luentosali tai työhuone yliopiston kahdeksannessa kerroksessa on esteellinen, ellei psykologisia seiniä ole poistettu.

Korkeakin tila voi olla mieluisa kokemus, jos vain muutama perusasia on kunnossa rakenteellisesti, pistetty vähän ekstraa sisustukseen. Näkymättömät esteet, psykologiset seinät voidaan poistaa luomalla illuusioita turvallisuudesta ja luonnonläheisyydestä.

Opiskeluympäristössä on usein myös sosiaalisia esteitä, jotka vaikeuttavat osallistumista. Puku- ja peseytymistiloja suunniteltaessa esimerkiksi transseksuaaleja tai muita erillisiä pesu- ja pukutiloja tarvitsevia henkilöitä ei ole huomioitu. Normi kahdesta sukupuolesta, joihin jompaankumpaan opiskelija tai henkilöstön jäsen automaattisesti kuuluu johtaa usein kiusallisiin tilanteisiin, joissa henkilöä pahimmillaan saatetaan vaatia todistamaan sukupuoli-identiteettinsä. Transseksuaalien ohella vastaaviin tilanteisiin joutuvat esimerkiksi ne vaikeavammaiset opiskelijat, joilla on vastakkaista sukupuolta oleva avustaja.

On tärkeää havaita, että korkeakoulun tiloilla on tavallisesti myös muita käyttötarkoituksia kuin opiskelu tai työskentely. Eräs vastaajista kertoi korkeakoulunsa juhlatilojen olevan esteellisiä. Näin ollen tiloissa pidettäviin juhliin ei voinut osallistua tai harkita tilojen vuokraamista juhlakäyttöön, jos haluttiin taata kaikille mahdollisuus osallistua. Yksi vastaajista toi esiin **turvallisuus** näkökulman: Järjestämällä opetus sisääntulokerroksessa varmistetaan, että myös pyörätuolia käyttävä opiskelija pääsee hätätilanteessa poistumaan rakennuksesta.

Korkeakoulun ympäristön ja rakennusten esteettömyyttä pohdittaessa on tärkeää muistaa, että **esteettömyys ja osallisuus ei liity korkeakoulussa vain opiskeluun tai työntekoon, vaan kaikkeen, mitä oppilaitoksessa tapahtuu**. Esteettömyysnäkökulma on huomioitava niin virkaanastujaisissa kuin paloharjoituksessakin.

Hyvät käytännöt kysely osoittaa, että korkeakoulujen **liikkumisen, näkemisen ja kuulemisen esteisiin on jo kiinnitetty huomiota. Psyykkiset ja sosiaaliset esteitä sen sijaan ei olla vielä huomattu**. Näiden esteiden poistaminen kuitenkin mahdollistaisi ja helpottaisi monien opiskelijoiden ja työntekijöiden toimintaa.

Esteettömyyden toteuttamisessa on tärkeää **testata ratkaisujen käytännön toimivuus yhdessä käyttäjien kanssa** ennen rakennuksen käyttöönottoa. Yhteistyö käyttäjien kanssa voidaan toteuttaa eri tavoin. Paras tapa on käyttää asiantuntijoina korkeakoulun omia opiskelijoita ja henkilöstön jäseniä, jotka säännöllisesti käyttävät korkeakoulun tiloja eri tarkoituksiin. Opiskelijoiden ja henkilöstön joukosta ei kuitenkaan välttämättä helposti löydy eri käyttäjäryhmien edustajia. Eri vammais- ja kansalaisjärjestöjen edustajat voivat täydentää esteettömyysnäkökulmaa osallistamalla kartoituksiin tai antamalla niistä lausuntoja.

3 Luento verkossa ja etäopiskelu alustalla – sähköinen viestintä opiskelun mahdollistajana

Tiedon siirron nopeutuminen ja **tekniikan kehittyminen** ovat mahdollistaneet sen, että korkeakouluopetus ja -opiskelu ei ole enää sidottu luentosaliin tai kurssikirjastoon, vaan opiskelu ja kirjaston tietokantojen käyttö on mahdollista esimerkiksi kotona. Tämä mahdollistaa opiskelun sellaisissakin elämäntilanteissa, joissa esimerkiksi luennoille lähteminen voi olla esimerkiksi perhetilanteen vuoksi hankalaa. Ruotsissa korkeakoulujen yhteistyönä, vuodesta 2002 alkaen toteutetussa nettiyliopisto-hankkeessa suurin opiskelijaryhmä olivat 34 vuotta täyttäneet naiset, jotka olivat opiskelleet korkea-asteella aiemmin.

Hyvät käytännöt kyselyssä eniten yksittäisiä ehdotuksia esteettömyyden edistämiseksi sai tieto- ja viestintätekniikan kehittäminen, yhteensä kaksitoista mainintaa. Erityisesti toivottiin luento- ja muun opetusmateriaalin saamista etukäteen verkosta, yhteensä viisi mainintaa. Opetusmateriaalin saamista etukäteen toivoivat kaikenlaiset vastaajat. **Aistivammaisten opiskelijoiden ja erilaisten oppijoiden mahdollisuuksia valmistautua ja osallistua luentoon etukäteismateriaali parantaisi huomattavasti.**

Vastauksista käy ilmi, että **verkkoviestintää** hyödynnetään laajasti monessa korkeakoulussa, esimerkiksi kirjastojen tietokantojen käytössä sekä tentti- ja kurssi-ilmoittautumisissa. Viestinnän saralla onkin ohjauksen ja opetuksen jälkeen toiseksi eniten jo koeteltu tai suunnitteilla olevia hyviä käytäntöjä. Esimerkiksi Kuopion yliopistossa on parhaillaan suunnitteilla oppimiskeskus, jossa erilaisia itseopiskeluun liittyviä palveluja on koottu saman katon alle.

Hyviä käytäntöjä on luotu myös joidenkin oppiaineiden **etäopiskeluun**.

Matematiikan ja fysiikan opiskelija kertoo kokemuksistaan:

Opettaja ottaa vastaan harjoitustehtävät postitse, antaa niistä demopisteet ja julkaisee luentonsa netissä.

Erityisesti etäopiskelu tukee työssäkäyviä ja perheellisiä opiskelijoita, joilla ei ole aina mahdollisuutta olla läsnä luennoilla. Tällöin esimerkiksi videoluennot mahdollistavat opetuksen seuraamisen ajasta ja paikasta riippumatta. Verkko-opetusta on myös mahdollisuus kohdentaa erilaisille opiskelijaryhmille.

Ammattikorkeakoulussa on perustettu rästiruotsityötila niille opiskelijoille, joiden valmistuminen oli viivästynyt pakollisten ruotsin opintojen takia. Vastuu rästiruotsi-opiskelijoista on yhdellä opettajalla. Opiskelija ottaa yhteyttä vastuuopettajaan räätälöinnin tarve kartoitetaan, tehtävät annetaan ja opiskelija nostetaan verkkotyötilaan tekemään tehtäviä puuttuvien opintopisteiden mukaan ja omassa aikataulussaan.

Etäopiskeluun ja -opetukseen liittyi myös ongelmia, joita vastaajat kommentoivat. Suurimmaksi pulmaksi koettiin **opiskelun itsenäisyys ja yksinäisyys**. Esimerkiksi videoluentoa ei ole mahdollisuus kommentoida ruudun ääreltä. Verkkokurssilla, jossa opiskelijat suorittivat kukin omia tehtäviään ei ollut välttämättä mahdollisuutta saada tukea ryhmän muilta jäseniltä, vaan opiskelumotivaation ylläpitäminen oli opiskelijan omassa varassa. Opiskelijalla saattoi olla myös väärä mielikuva verkko-opiskelun helppoudesta ja opinnot jäivät alkuinnostuksen jälkeen kesken.

Nekin vastaajat, jotka olivat tyytyväisiä **verkko-opiskeluun, kokivat tarvitsevansa tukea opiskelun onnistumisessa**. Materiaalivyyrystä on usein vaikea erottaa olennaista tietoa. Ei ainoastaan riitä, että tietoa on verkossa saatavilla. Yhtä tärkeää on, että tiedon etsijä ei joudu verkossa eksyksiin, vaan löytää tarvitsemansa tiedon luo helposti.

Koulun tulisi tarjota sivu, jossa laitokset olisivat pakotettuja ilmoittamaan aikarajat pitämilleen pakollisille harjoituksille. Aikarajat näkyisivät automaattisesti kaikille kurssille ilmoittautuneille. Turhien unohdusten takia siirtyy yksi jos toinenkin kurssi helposti vuodella eteenpäin. Tämä varmasti katsotaan pelkästään opiskelijan omaksi töppäilyksi, mutta kun kurseja on vaikka 5 samaan aikaan, joissa on kaikissa 4 harjoitustyötä aikarajoineen, tentti-ilmoittautuminen ajoissa ja harjoitusryhmään ilmoittautuminen ajoissa niin on kohtuu inhimillistä, että unohduksia sattuu

Verkko-opetuksen ja -viestinnän onnistumiseksi on keskeistä, että verkossa oleva **materiaali ja verkkosivut ovat kaikille saavutettavassa muodossa**. Yksi vastaajista mainitsi korkeakoulussaan tavoitteena olevan verkkosivujen saaminen saavutettavaksi eli Web Content Accessibility Guidelines - luokituksen A-tasolle. Saavutettavuuden edellytyksenä on myös, että korkeakoululla on käytettävissään ohjelmia ja laitteita, jotka soveltuvat eri käyttäjäryhmille. Eräs vastaaja kertoi korkeakoulussaan suunnitteilla olevasta **oppimiskeskushankkeesta**, jossa on ollut lähtökohtana huomioida erilaiset käyttäjäryhmät ja käyttötarpeet. Oppimiskeskuksessa esimerkiksi ryhmässä työskentely ja tenttien suorittaminen tenttiakvaariossa, muinakin kuin yleisinä tenttipäivinä on mahdollista. Keskukseen on suunnitteilla myös työasema, jossa on näkövammaisille apulaitteita ja ohjelmia. Esteettömyys tullaan huomioimaan myös tilan suunnittelussa, esim. kulkureiteissä.

Verkon saavutettavuus tulisi huomioida myös opettajan näkökulmasta. Opiskelumateriaalin saavutettavuuden tarkastaminen ja materiaalin vieminen verkkoon tulisi tehdä mahdollisimman helpoksi. Verkko-opetusta resursoitaessa on huomioitava, että tuen ja ohjauksen saaminen tulee olla mahdollista myös verkko-opetuksessa.

Korkea-asteen oppilaitoksilla on jo käytössään toimivia käytäntöjä viestinnän esteettömyyden toteuttamiseen. Nämä käytännöt tukevat tärkeällä tavalla myös opiskelun yhdenvertaisuuden toteutumista, kun esimerkiksi kurssille tai tenttiin ilmoittautuminen ei välttämättä edellytä jonottamista oppilaitoksessa. Kyselyyn tulleiden vastausten perusteella verkkoviestinnän ja –opetuksen mahdollisuuksia tulisi hyödyntää korkeakouluissa nykyistä enemmän. Samalla on kuitenkin kiinnitettävä erityistä huomiota viestinnän saavutettavuuteen monenlaisten käyttäjien kannalta ja verkko-opetuksen erityisluonteeseen: **oppiminen perustuu usein sosiaaliseen vuorovaikutukseen ryhmässä ja tällaisen vuorovaikutuksen mahdollistaminen on keskeistä myös verkko-opetuksessa.**

Toimivat viestinnävälineet avaimena opiskeluun

Tärkeä osa korkeakoulun fyysistä ympäristöä ovat myös erilaiset **tekniset välineet ja laitteet**. Muihin opiskeluympäristön fyysisiin esteisiin verrattuna korkeakoulun **yleisissä tiloissa** olevien laitteiden saavutettavuuteen on kyselyyn tulleiden vastausten perusteella kiinnitetty vasta vähän huomiota. Kaksi vastaajaa totesi, että **induktiosilmukoiden** asentaminen luentosaliin helpottaisi huomattavasti huonokuuloisten ja erilaisten oppijoiden opiskelua. Induktiota käyttävän opiskelijan on mahdollista keskittyä kuuntelemaan vain puhujan puhetta, koska induktio sulkee taustahälyn ja muut häiriöäännet ulkopuolelle. Näkövammaisen opiskelijan mukaan korkeakoulun kirjastossa ei ollut työasemaa, jossa olisi ollut mahdollisuus säätää näytön etäisyyttä tai kallistuskulmaa tai asentaa näkövammaisille soveltuvia ohjelmia. Kopiokoneiden käyttö oli mahdotonta, koska näytön tekstiä ei erottanut.

Vaikeavammaisten opiskelijoiden henkilökohtaisten, vaativien apuvälineiden myöntämisestä ja sovittamisesta opiskelijan tarpeisiin vastaa kansaneläkelaitos. Yksi vastaaja kertoi saaneensa kielteisen päätöksen opiskelussa välttämättömään apuvälineeseen. Syyksi vastaaja arveli oman ikänsä. Erityisesti vaikeavammaisten kohdalla esimerkiksi kansaneläkelaitoksen ja sosiaalitoimen käytännöillä on merkittävä vaikutus opiskelun yhdenvertaisuuden toteutumiseen.

Apuvälineiden ja laitteiden vaikutusta esteettömyyteen ja saavutettavuuteen ei ole kyselyn perusteella korkeakouluissa vielä hahmotettu samalla tavoin kuin ympäristön esteettömyyttä. Osaltaan tämä voi johtua siitä, että laitteiden saavutettavuutta ei säätele suoraan mikään lainsäädäntö. Usein saavutettavien laitteiden ja välineiden hankinta vaatii myös tietoa soveltuvista välineistä ja voidaan tehdä vain tiiviissä yhteistyössä erilaisten käyttäjäryhmien kanssa.

Tarkoituksenmukaiset laitteet ovat usein välttämättömiä tiedonsaannissa tai vaikkapa opinnäytetyön teknisessä tuottamisessa. Opiskelijan kannalta ei ole aina tarkoituksenmukaista tai kohtuullista käyttää henkilökohtaisia apuvälineitään. Esimerkiksi muutaman sivun kopiointi omalla apuvälineellä voi tarkoittaa painavan tietokoneen ja apulaitteiden mukana kuljettamista koko päivän.

Yleisessä käytössä olevien laitteiden hankinnassa tulisikin ottaa nykyistä paremmin monenlaisten käyttäjien tarpeet. Tämä ei väistämättä tarkoita korkeakoulun koko laitekannan uusimista, vaan sitä, että esimerkiksi yleisessä käytössä olevissa tietopisteissä huomioidaan työpisteiden muunneltavuus ja hankitaan johonkin laitteistoon esimerkiksi näkövammaisille soveltuvia ohjelmistoja ja muita työkaluja.

4 Opetuksen ja ohjauksen esteettömyys: erityisjärjestelyistä ajanhallinnan haasteisiin

Kysely tuotti eniten ehdotuksia ohjauksen ja opetuksen hyväksi käytännöiksi, yhteensä viisitoista erilaista mainintaa. Tämä ei tietenkään ollut yllättävää, koska kyselyn teemana olivat juuri opetuksen ja ohjauksen hyvät käytännöt.

Opetuksen ja ohjauksen saralta löytyi myös eniten jo käytössä koeteltua hyviä käytäntöjä. Tällaisia jo toteutettuja hyviä käytäntöjä esitteli yksitoista vastaajaa.

Mahdollisuus saada erityisjärjestelyjä lukivaikeuden ja/tai vammaisuuden perusteella valintakokeissa ja/ tai tenttitilanteissa on jo käytössä olevista hyvistä

käytännöistä yleisin, yhteensä viisi mainintaa. Kaikissa erityisjärjestelyt maininneissa korkeakoulussa on olemassa myös **ohjeistus, jonka perusteella järjestelyjä myönnetään**. Järjestelyistä on opiskelijan niin halutessa mahdollisuus tehdä **merkintä myös henkilökohtaiseen opintosuunnitelmaan tai opiskelijarekisteriin**. Eräs vastaaja kertoi omassa korkeakoulussaan käytössä olevasta erityisjärjestelyresurssista seuraavasti:

Lukivaikeuksiselle opiskelija annetaan vuosittain maksimissaan 20 tuntia resurssia erityisjärjestelyihin, koska lukivaikeuden asteet vaihtelevat ja opiskelijan koulutusohjelman opintotarjonta on vuosittain myös vaihteleva, ajattelimme, että vain opiskelija itse tietää, mitä ohjausta ja/ tai erityisjärjestelyjä hän kulloinkin tarvitsee. Niinpä kehitimme systeemin, että opiskelija voi "tilata" erityisjärjestelyjä keneltä opettajalta tai ohjaajalta tahansa vuoden aikana

Erityisjärjestelyjä koskevista vastauksista ilmeni, että **useilla korkeakouluilla on mahdollisuus toteuttaa erityisjärjestelyjä, mutta käytännöt järjestelyjen toteuttamisessa ja laajuudessa vaihtelevat**. Mahdollisuus erityisjärjestelyihin voi tarkoittaa esimerkiksi luki-vaikeuksiselle lisäaikaa tenttitilanteessa tai laajimmillaan mahdollisuutta lukitestaukseen ja lukikursseille osallistumiseen, joista mainitsee kaksi vastaajaa. Myönteistä on, että **erityisjärjestelymahdollisuudet näyttävät lisääntyvän vähitellen valintakoetta ja/ tai tenttijärjestelyistä kattamaan myös neuvontaa ja ohjausta**. Kolme vastaaja kertoi korkeakoulussaan toimivaan esteettömyyttä ja saavutettavuutta edistävän työryhmän ja kahdessa oli lisäksi työntekijä, jonka vastuualueeseen kuului esteettömyyden seuranta ja toteuttaminen.

Mielestäni yllättävintä vastauksissa oli **ajanhallinnan esteiden** korostuminen. Hieman karrikoiden voidaan sanoa, että tällä hetkellä suurin yksittäinen opiskelun este on ajan riittämättömyys suhteessa opiskelun vaatimukseen. Ajanhallintaan liittyviä kysymyksiä oli kommentoinut seitsemän vastaajaa. Eniten yksittäisiä ehdotuksia opetuksen ja ohjauksen hyväksi käytännöiksi saivat ajanhallintaan liittyvät kysymykset. Kaksi vastaajaa kertoi, ettei suosituimmilla kursseilla

välttämättä ole tilaa. Tästä seuraa ristiriita täysipäiväisen opiskelijan ajanhallinnan ja omien tulevaisuuden suunnitelmien välillä.

Ei ole kivaa, jos opinnot viivästyvät, jos haluaa pitää kiinni omista suunnitelmista mm. tulevaisuuden uran suhteen, tai tehdä aina suunnitelmat uusiksi. Opintopisteitä pitää kuitenkin saada, jos meinaa olla täysipäiväinen opiskelija. Tämä ”käytäntö” tai pikemminkin resurssien puute tarkoittaa sitä, että pitää tehdä sitten kursseja, jotka eivät kiinnosta niin paljon ja opiskelumotivaatio kärsii

Monet vastaajat kertoivat kokevansa stressiä myös päällekkäisten luentojen vuoksi. Opintojen menestyksellinen suorittaminen edellyttää kuitenkin käytännössä läsnäoloa luennoilla. Eräs vastaaja totesikin, että pahimmillaan pitäisi olla kolmessa paikassa yhtä aikaa.

Ajanhallintaan liittyvissä vastauksissa tiivistyykin mielestäni korkea-asteen opiskelun tämän hetkinen ydinkysymys: **miten säilyttää opiskelun mielekkyys ja pysyä opintoaikataulussa, jos korkea-asteen opetuksen rakenteelliset käytännöt ja resursointi eivät tue opiskelua.** Vastaajat ehdottavat lääkkeiksi jo mainittuja etäopiskelun muotoja, erilaisten elämäntilanteiden parempaa huomiointia opiskelun arvioinnissa ja taloudellisessa tukemisessa.

Ajankäytön ongelmista kertoivat kyselyssä kärsineensä kaikenlaiset opiskelijat. Pulmat korostuivat kuitenkin perheellisillä ja iäkkäimmillä opiskelijoilla. Muutkin elämäntilanteeseen kuuluvat asiat, kuten armeija saattavat vaikeuttaa pysymistä opiskeluaikataulussa

Halusin vaan tulla sanomaan, että viiden periodin käytäntö on huono. Se ei suosi ollenkaan varusmiehiä tai muita, jotka eivät voi opiskella koko lukuvuotta. Ainakaan TTY:llä ei saa opiskella kolmannella periodilla, jos ei ole ilmoittautunut molemmille lukukausille. Monet kurssit kestävät kaksi periodia ja jos niistä toinen on 3-periodi, niin pitää odottaa kurssin seuraavaa toteuttamiskertaa

Kaksi vastaajaa toivoi myös nykyistä selkeämpää mallia opiskelun arvioinnista. Opiskelijoille tulisi kertoa kurssin alussa arvioinnin keskeiset perusteet. Kurssin

päätyttyä tulisi olla mahdollisuus palautekeskustelulle. Tämä auttaisi motivoitumaan opiskeluun entistä paremmin.

4.1 Ohjauspalvelujen järjestäminen ja resursointi

Toinen keskeinen teema opetusta ja ohjausta koskevissa vastauksissa on **ohjauspalvelujen resursointi ja järjestäminen**. Vastaajien mielestä erityisen tärkeää olisi ohjauspalvelujen nykyistä parempi **verkostoituminen ja tietoisuuden lisääminen esimerkiksi opintopsykologien ja kuraattorien olemassaolosta**. Erään vastaajan mielestä **opintojen keskeytymiseen** tulisi puuttua nykyistä enemmän. Keskeyttämiskaavassa olevan opiskelijan kanssa tulisi laatia selkeä ja helppokäyttöinen tukemisen suunnitelma ja sopia toimenpiteistä. Ainakin muutamilla opettajilla tulisi olla käytössään lisäresursseja ohjauksen toteuttamiseen opintonsa keskeyttäneille.

Ohjauspalvelujen kattavuus on erityisen tärkeää erilaisten oppijoiden kannalta. Opinto-ohjaajille ja opettajille pitäisi vastaajien mielestä antaa **tietoa erilaisista oppimisvaikeuksista** ja opiskelijalla tulisi olla tarvittaessa mahdollisuus saada ohjausta. Vastaajien kokemusten mukaan ohjauspalveluissa työskentelevillä tai YTHS:illä ei ole välttämättä ole riittävää tietämystä ohjauksen antamiseen. Alkuvaiheen opiskelijalla voi olla vaikeuksia itsekkin hahmottaa tuen tarvettaan ja hakea ohjausta. **Tiedonpuute voi johtaa monenlaisiin väärinkäsityksiin** opettajan tai ohjaajan ja opiskelijan välillä. Pahimmillaan väärinymmärryksillä voi olla myös vaikutusta opiskelijan opintojen etenemiseen ja työllistymiseen.

Jos suullisten ohjeiden ymmärtäminen on hankalaa, saattavat esimerkiksi laboratoriotyöt saattavat epäonnistua tai kotitehtävät jäädä tekemättä. Opettajat huomaavat liiankin helposti kenelle samat asiat täytyy selittää moneen kertaan. Ennakkoluuloinen professori ei huoli tällaista opiskelijaa assistentiksi, jos tekee sellaisen johtopäätöksen, että tämä ei ymmärrä myöskään opiskelijoiden kysymyksiä. Asia saattaa kuitenkin olla aivan päinvastainen: hänellä saattaa olla omista kokemuksistaan johtuen enemmän

kärsivällisyyttä ja ymmärtämystä samanlaisista vaikeuksista kärsiviä opiskelijoita kohtaan.

Monet opiskelijat, joilla on esimerkiksi aspergerin syndrooma, hyötyisivät mahdollisuudesta **kahdenkeskiseen ohjauskeskusteluun opinto-ohjaajan** kanssa muutaman kerran lukuvuodessa. Keskustelussa käytäisiin läpi opiskelun tämän hetken tilanne ”missä mennään” -periaatteella ja kartoitettaisiin mahdollisia opiskelun solmukohtia.

Kahdessa vastauksessa korostettiin **tuutoritoiminnan** merkitystä erityisesti opintojen alkuvaiheessa. Tuutoroinille tulisi luoda **selkeät tavoitteet ja sisällöt, sekä aikataulu toiminnalle**. Tuutoreille pitäisi antaa tietoa myös erilaiseen oppimiseen liittyvistä asioista. Juuri tuutorithan usein kohtaavat uuden opiskelijan ensimmäisenä ja opastavat hänet opiskelijaelämän alkuun. Esimerkiksi autismin kirjoon kuuluvien opiskelijoiden kannalta on tärkeää, että he voivat heti tuntee olevansa osa opiskelijayhteisöä.

Sosiaalisilla suhteilla on monille opintojen edistymisessä aivan ratkaiseva vaikutus, Monet asperger-opiskelijat ovat syrjäänvetäytyviä, jotkut suorastaan erakkoluonteita. Jos opiskelijalta jää jo ensimmäisen vuoden aikana tenttejä suorittamatta, hänestä tuntuu ikävältä alkaa selitellä sitä. Erakkona ollessa ei saa apua ja tukea muilta.

Ohjauksen riittävyys ja monipuolisuus on tärkeää myös niille opiskelijoille, joilla on elämässään monia erilaisia haasteita opiskelun lisäksi. Tällaisia haasteita saattavat olla esimerkiksi taloudelliset ongelmat, pitkäaikaistyöttömyys, oma tai perheenjäsenen sairaus ja ikääntyminen.

Käytännön opintojen ohjaukseen haluaisin enemmän opettajilta ja tuutoria, joka auttaa kun tulee ongelmia opiskelussa tai niin kuin minulla myös terveysongelmia ja nyt alkaa olla myös taloudellisia ongelmia kalliin vuokra-asunnon ja jatkuvien opiskelusta aiheutuvien matkakustannusten vuoksi. Minua auttaisi jos tietäisin miten voisin edetä opiskelussa hieman hitaampaan tahtiin tai jos vointi on parempi niin nopeampaan tahtiin?

Erilaisten **haasteiden kasaantuminen ei ole elämässä tai opiskelussa harvinaista**. Useampiin yhtäaikaisiin haasteisiin opinnoissaan ratkaisua etsi neljä vastaajaa. Nämä vastaajat kokivat tarvitsevansa tehokasta tukea ja ohjausta, paitsi opinnoissaan, myös etsiessään ratkaisua esimerkiksi taloudellisiin ongelmiin. Monet opiskelijat hyötyisivät osa-aika opiskelun mahdollisuudesta tai mahdollisuudesta saada opintotukea vaadittua pienemmällä opintopistemäärällä. Pelkkä ohjauksen tehostaminen yksin ei riitä, vaan tarvitaan myös rakenteellisia muutoksia opintososiaalisissa eduissa ja tutkintojärjestelmässä, jotta kaikilla, jotka haluavat opiskella, olisi siihen mahdollisuus.

Kysely osoitti, että **opettajien ja ohjaajien tukemisella ja koulutuksella on esteettömyyden toteutumisessa ratkaiseva merkitys**. Kolme vastaajaa kertoi, että korkeakoulussa on järjestetty henkilöstölle koulutusta esteettömyydestä. Koulutuksen järjestämisen kulmakivenä on ollut, että koulutus järjestetään osallistujien toiveiden mukaisesti ja lähdetään liikkeelle yksikön tai laitoksen tarpeista. Koulutustilaisuuksien on koettu lisäävän paitsi tietoa myös parantavan yhteistyötä eri toimijoiden välillä ja selkiyttävän työnjakoa.

4.2 Hyviä käytäntöjä etsimässä: Erilaisten oppijoiden ohjaukseen tarvitaan tukea

Useat vastaajat kertoivat omista tuen tarpeistaan. Erityisesti ohjausta koettiin tarvittavan luki-vaikkeuksisen ja asperger-opiskelijan ohjauksessa. Jotkut vastaajat olivat huolissaan siitä, että kaikki heidän mielestään tukea tarvitsevat opiskelijat eivät hakeutuneet esimerkiksi luki-kurssille, vaikka he opettajan mielestä olisivat siitä hyötynneet. Pahimmassa tapauksessa opiskelija oli jopa saattanut loukkaantua, kun opettaja oli ottanut opiskelijat ongelmat puheeksi

Itse sain isot haukut opiskelijalta, joka ei saanut laajasta kirjallisesta työstä hyvää arvosanaa, jota oli odottanut vaan ”vain” tyydyttävän. Tehtäväpalautteessani kehotin opiskelijaa selvittämään suurien kielioppivirheiden syyn etenkin kun hän aikoi jatkaa opiskelua

maisteri-opintoihin. Hän otti tämän mielestäni opettajan moraalisiin velvollisuuksiin kuuluvan palautteen kuitenkin loukkauksena

On tärkeää, että opetuksen ja ohjauksen esteettömyyttä käsitellään henkilöstölle suunnatuissa koulutuksissa käytännön esimerkkien kautta. Pienissä ryhmissä myös vaikeista tilanteista on mahdollista keskustella luottamuksellisesti. Tarpeen vaatiessa henkilöstöllä tulisi olla mahdollisuus myös yksilölliselle työnohjaukselle.

Korkeakoulujen välistä yhteistyötä esteettömämmän ohjauksen ja opetuksen saralla tulisi entisestään tiivistää ja vaihtaa hyviä käytäntöjä. Yhteistyöhön tulisi ottaa **mukaan myös järjestöt.** Kyselyn mukaan monet korkeakoulujen työntekijät ja opiskelijat etsivät tällä hetkellä ratkaisuja pulmiin, johon on jo olemassa joitakin hyviä käytäntöjä. Toisaalta myös hyvien käytäntöjen kehittämiseen ja kehittäjille tarvitaan tukea kehittämistyön jatkamiseen.

5 Arvot asenteet ja politiikat: esteettömyys avaa opiskeluympäristön kaikille

Ainoastaan kolme vastaajaa kertoi suoraan kohdanneensa negatiivisista ja/tai positiivisista asenteista korkeakoulussaan. Asenteiden osuutta hyvien käytäntöjen tai kovien kokemusten rakentumisessa on sinällään vaikea määritellä. Voidaanhan **hyvien käytäntöjen toteuttamisen tai ympäristön esteiden katsoa heijastavan korkeakouluyhteisön asennoitumista esteettömyyteen ja osaltaan korkeakoulun arvoja.** Tiettyjen käytäntöjen vakiintuessa ja tultua kirjatuksi strategioihin ja suunnitelmiin niistä tulee luonnollisesti osa korkeakoulun vakiintuneita toimintatapoja ja politiikkaa. **Asenteiden voidaan siis vähän yksinkertaistaen katsoa olevan kaiken esteettömyyden edistämisen taustalla.**

Positiivisia asenteita kohdanneet olivat kokeneet, että heidän tarpeensa oli otettu vakavasti ja mahdollisuuksien mukaan ryhdytty käytännön toimiin, esimerkiksi luennon siirtämiseksi esteettömämpään tilaan. Kielteisiä asenteita kuvattiin

useimmiten **välinpitämättömydeksi**: ”mitä se minulle kuuluu” –asenteeksi, jolla myös **väistettiin vastuun ottaminen** opiskelijan tilanteesta. Vastaajat arvelivat kielteisten asenteiden taustalla olevan tiedon puutteen. Vastauksissa **tiedolla ja asenteilla olikin selkeä yhteys**. Tiedon lisäämisen uskottiin vaikuttavan asenteisiin positiivisesti. Ymmärtäessään syyn opiskelijan käyttäytymiseen tai vaikkapa siihen ettei opiskelija joka kerta voi osallistua luennoille myös opettajan asenteet opiskelijaa kohtaan muuttuvat myönteisemmiksi .

Syrjintää kertoi korkeakoulussa kohdanneensa vain yksi vastaaja. Hänen entisellä työpaikallaan päteviä naishakijoita syrjäytettiin toistuvasti virantäyttötilanteissa. Vaikka vain yksi vastaaja mainitsi syrjinnän, se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että korkeakouluissa ei syrjintää esiintyisi. Erityisesti esteettömyyteen liittyvä syrjintä on usein välillistä ja rakenteellista. Esteelliset ympäristöt, välineet ja käytännöt johtavat helposti tilanteisiin, joissa henkilö on tosiasiallisesti eriarvoisessa asemassa muihin nähden ja pahimmassa tapauksessa opinnot tai työnteko estyvät kokonaan.

Suuri helpotus opintojeni kannalta oli, että sain tiedekunnassani mahdollisuuden käyttää tietokonetta tenteissä käsivammani vuoksi. Kaikilla laitoksilla tietokonetta ei kuitenkaan ollut mahdollista saada ja niinpä myös tentit jäivät tekemättä

Mielenkiintoista on, että miltei kaikki vastaajat näkivät hyvien käytäntöjen seurauksena tapahtuvan muutoksen korkeakoulun **arvoissa**. **Suurin osa vastaajista arveli hyvien käytäntöjen seurauksena opiskelun yhdenvertaisuuden lisääntyvän ja opiskelumahdollisuuksien avautuvan monenlaisille oppijoille**. Kuitenkin vain kaksi vastaajaa kuvasi konkreettisia toimia, joilla esteettömyys voidaan saada osaksi korkeakoulun arvoperustaa, joka näyttäytyy korkeakoulujen arjessa esimerkiksi opetussuunnitelman laadintana ja strategiatyönä:

Opetushenkilöstön edustaja vie asian ao hallintoelimen asialistalle esim. muihin asioihin. Hän ja mahdollisesti ESOK- yhteyshenkilö valmistautuu kertomaan, mitä muissa korkeakouluissa tehdään

esteettömyysasioiden äärellä ja jakavat materiaalia, esim. hyvistä käytännöistä ja kehittämishankkeista. Esittelijät pyytävät, että asiaa työstetään ja se otetaan uudelleen esille esim. 2-4 kuukauden kuluttua. Seuraavassa vaiheessa on tavoitteena saattaa esteettömyysteema korkeakoulun toimintaa linjaaviin asiakirjoihin ja toteutussuunnitelmiin”

Tärkeää on, että **esteettömyys otetaan esille hyvissä ajoin suunnitelmia ja strategioita päivitettäessä** ja ollaan yhteydessä suunnittelusta vastaaviin tahoihin, esim. korkeakoulun hallituksen edustajiin.

Esteettömyysteema voidaan ottaa osaksi henkilöstökoulutusta ja opetusta, kun se on kirjattu suunnitelmiin, ilman, että siitä tarvitsee erikseen neuvotella. Pitkällä tähtäimellä **esteettömyyden mukana olo strategia- ja suunnittelutyössä, sekä arviointiprosesseissa tekee esteettömyydestä luonnollisen osan korkeakoulun politiikkaa**. Parhaassa tapauksessa esteettömyyttä ei enää ole erillinen saareke, joka täytyy erikseen muistaa tai josta täytyy muistuttaa, vaan joka otetaan luonnollisena osana huomioon kaikessa suunnittelussa ja käytäntöjen toteutuksessa. Esteettömyys osana opetusta ja henkilöstökoulutusta takaa myös tiedon siirtymisen opiskelija- ja työntekijäpolvelta toiselle. Kysymys ei kuitenkaan ole ainoastaan tietämyksen ja osaamisen mekaanisesta siirtämisestä. Esteettömyyttä koskeva osaaminen, kuten kaikki oppiminen, vaatii aina vuorovaikutusta ja kokemusten vaihtoa tuekseen. Sen on tämä esteettömyyden hyvät käytännöt ja kovat kokemukset –kysely omalta osaltaan osoittanut.

YHTEENVETOA

Korkeakoulujen esteettömyyden hyvät käytännöt ja kovat kokemukset kyselyn vastauksista avautuu lukijalle laaja ja rikas maisema korkea-asteen oppilaitosten esteettömyyden nykytilaan. Vastaukset eivät kerro ainoastaan korkeakoulujen tekemästä esteettömyystyöstä, vaan opiskelun ja opetuksen arjen haasteista tämän päivän korkeakouluissa. Kysely osoitti selkeästi, että **esteettömyyttä ei nähdä enää ainoastaan vammaisia opiskelijoita tai erilaisia oppijoita koskevana asiana**. Vastajaat olivat kohdanneet opiskelun tai työnteon esteitä ominaisuuksistaan riippumatta. Esteettömyyden haasteisiin olivat törmänneet erityisesti opiskelijat, jotka ikääntyvät, erilaiset oppijat, opiskelijat, joilla on jokin vamma tai sairaus sekä perheelliset ja työssäkäyvät opiskelijat. Kaksi vastaajaa kertoi esteettömyydestä sukupuolten tasa-arvon ja seksuaalisen identiteetin näkökulmasta. Mielenkiintoista on, että vaikka etniseen taustaan liittyviä kysymyksiä on käsitelty korkeakoulujen yhdenvertaisuussuunnitelmissa ja yhdenvertaisuuslaissa, niin kyselyyn ei tullut yhtään etniseen taustaan tai kieleen liittyviä vastauksia.

Kyselyn perusteella **korkea-asteen opiskelun esteettömydessä on tapahtunut selkeä painopisteen muutos oppilaitoksen ympäristön esteistä opetuksen haasteisiin**. Yllättävää vastauksissa oli erityisesti ajanhallinnan esteiden korostuminen. Ajanhallinnan ongelmat näyttävät kytkeytyvän mielenkiintoisella tavalla, opiskelijan elämäntilanteeseen ja toisaalta taas opetuksen resursseihin. Vastajaat kertoivat kokeneensa stressiä ja motivaatio-ongelmia, koska opintoaikataulussa pysyminen edellytti täysipäiväistä opiskelua ja pahimmillaan olemista useassa paikassa yhtä aikaa. Erityisesti perheellisillä ja työssäkäyvillä opiskelijoilla oli vaikeuksia sovittaa arjen velvoitteita ja opiskelua keskenään. Elämäntilanteen ennakoitu tai äkillinen muutos saattoi myös sotkea opintosuunnitelmia pahasti. Esimerkiksi armeijaan meno tai sairastuminen kesken lukukauden saattoi merkitä sitä, että opiskelija pääsi pakolliselle kurssille vasta seuraavana lukuvuonna. Ajanhallintaa helpottaisi vastaajien mielestä

etäopiskelumahdollisuuksien parantaminen ja aikatauluista tiedottamisen selkiyttäminen niin, että opiskelija löytäisi tarvitsemansa tiedot esim. tentteihin ja kursseille ilmoittautumisajat samasta paikasta.

Koeteltuja hyviä käytäntöjä esteettömyydessä on korkea-asteen oppilaitoksissa vielä vähän. Käytössä tai suunnitteilla olevia käytäntöjä esitteli neljätoista vastaajaa. Valmiit **käytännöt liittyivät tavallisimmin opiskelun erityisjärjestelyihin ja luki-vaikeuksisille suunnattuihin tukitoimiin**. Monissa korkeakouluissa hyvät käytännöt ja niitä koskevat **kehittämistarpeet nähdään kuitenkin jo valmiita käytäntöjä laajemmin**. Vastauksista voidaan päätellä, että erityisjärjestelyjen ohella kaivataan laajempaa näkökulmaa ja toimivia ratkaisuja erityisesti ohjaukseen ja sähköiseen viestintään.

Eniten yksittäisiä ehdotuksia esteettömyyden hyväksi käytännöiksi sai **sähköisen viestinnän kehittäminen**. Monet korkeakoulut ovat jo kehittäneet sähköistä viestintää. Esimerkiksi kirjastojen tietokantojen etäkäyttö on mahdollista ja tentteihin ja kursseille voi ilmoittautua verkossa. Vastaajat toivoivat kuitenkin korkeakoulujen kehittävän viestintää edelleen. Erityisesti toivottiin mahdollisuutta **luento- ja muun opetusmateriaaliin saamiseen etukäteen verkosta ja mahdollisuutta laajempaan etäopiskeluun**. Pelkkä materiaalin saaminen ja etäopiskelun mahdollistaminen ei kuitenkaan riitä. Informaation ja viestinnän välineiden tulee myös olla kaikille saavutettavassa muodossa ja helposti käytettävissä. **Oppiminen tapahtuu usein parhaiten vuorovaikutuksessa** toisten kanssa. Tämän vuorovaikutuksen merkitys tulisi huomioida nykyistä paremmin myös verkko-opetuksessa.

Ohjausverkoston kehittämiseen tarvitaan korkeakouluissa lisää resursseja ja tietoa. **Moninaisuuden kohtaamisessa ja esteettömyyden edistämässä henkilöstökoulutuksella on ratkaiseva merkitys**. Korkeakouluissa, jossa koulutusta oli järjestetty, osallistujat kokivat koulutuksen lisänneen tietoa opiskelijoiden erilaisista elämäntilanteista ja selkiyttäneet henkilöstön keskinäistä työnjakoa. Usein tiedolla ja asenteilla on selkeä yhteys. Välinpitämättömyyttä ja

vähättelyä kohdanneet opiskelijat arvelivat, että suurin syy negatiivisiin asenteisiin löytyi juuri tiedonpuutteesta.

Kyselyyn vastanneet kertoivat etsivänsä tietoa erityisesti erilaisten oppijoiden ja asperger-opiskelijoiden ohjaukseen. Merkilläpantavaa on, että myös hyviä käytäntöjen kehittämisessä mukana olleet vastaajat kaipasivat tukea hyvien käytäntöjen edelleen kehittämisessä. Henkilöstökoulutuksen tulisikin olla säännöllistä ja kohdistua myös esteettömyydessä jo mukana oleviin henkilöihin. **Korkeakoulujen yhteisiä kokemuksia hyvien käytäntöjen kehittämisestä tulisi jakaa nykyistä enemmän, jota käytännöt ja tiedontarve voivat kohdata.**

Hyvien käytäntöjen kehittämisen odotettiin lisäävän opiskelun yhdenvertaisuutta ja avaavan opiskelumahdollisuudet kaikille. Hyvien käytäntöjen kehittäminen yksinään ei kuitenkaan riitä. **Esteettömyyden ja yhdenvertaisuuden turvaamiseksi kehitetyt käytännöt tulee liittää luontevaksi osaksi korkeakoulujen politiikkaa, strategioita ja suunnitelmia.** Esteettömyys- ja osallisuusnäkökulman mukana olo korkeakoulun strategioissa ja suunnitelmissa mahdollistaa esteettömyyden käytännön tekemisen ja sen edelleen kehittämisen esimerkiksi osana opetus- ja koulutussuunnitelmia. Strategiatyöhön osallistuminen mahdollistaa esteettömyyden esillä pitämisen ja vuorovaikutuksen korkeakoulun johdon kanssa. Näin opiskelun ja osallistumisen yhdenvertaisuuden edistäminen turvataan myös tulevaisuudessa.

POHDINTAA

Yhdenvertaisuuslain voimaantumisen jälkeen on korkeakouluissa syntynyt lukuisia **opiskelun ja opetuksen esteettömyyttä tukevia hankkeita**. Kyselyn perusteella nämä hankkeet ovat kuluneen vajaan neljän vuoden aikana kantaneet myös hedelmää. Erityisesti opetukseen ja ohjaukseen on syntynyt joitakin uusia käytäntöjä luki-vaikeuksisten opiskelijoiden ohjaukseen ja etäopetukseen. Jo koeteltujen hyvien käytäntöjen, kuten erityisjärjestelyjen käyttöalue on laajentunut valintakokeista tentteihin ja muutamissa korkeakouluissa opiskeluun ja ohjaukseen. Hyvien käytäntöjen kehitystyö näyttää kuitenkin kyselyn perusteella edelleen **keskittyneen vain joihinkin korkeakouluihin**. Korkeakoulujen välisen tiedonvaihdon ja yhteistyö esteettömyysasioissa onkin avainasemassa hyvien käytäntöjen kohtaamisessa ja kehittämisessä.

Vastaajat olivat ymmärtäneet esteettömyyden käsitteen kyselyssä hyvin laajasti. Mukaan oli otettu sellaisiakin näkökulmia, joita kyselyn laatijat eivät olleet erikseen painottaneet, kuten fyysisen opiskeluympäristön sosiaaliset esteet tai sisäilman puhtaus. Esteettömyyttä ei enää nähdä pelkästään esimerkiksi vammaisuuteen tai ikääntymiseen liittyvänä asiana, vaan omakohtaisia kokemuksia esteistä ja esteettömyydestä on monenlaisilla opiskelijoilla ja henkilöstön jäsenillä.

Erityisen mielenkiintoista kyselyaineistossa oli ajanhallintaan liittyvien haasteiden painottuminen. Samalla vastaukset maalaavat korkeakouluopiskelijan arjesta aika synkän kuvan. **Pienetkin muutokset elämäntilanteessa voivat johtaa opintoaikataulun pettämiseen ja opintojen lykkääntymiseen**. Tehokas opiskelu edellyttää useimmiten täysipäiväistä sitoutumista. Harvalla opiskelijalla on tähän kuitenkaan mahdollisuutta. Erityisen vaikeassa tilanteessa ovat ne opiskelijat, joiden elämässä on useampia haasteita, kuten työttömyys tai sairaus. Tulkitsen vastauksia niin, että opiskelun esteet ovat osittain myös rakenteellisia, korkeakoulupoliittisia esteitä. Monet opiskelijat tarvitsisivat nykyistä **joustavampia opiskelujärjestelyjä**. Osa-aika opiskelun tulisi olla mahdollista ja opintotukea tulisi erityisestä syystä saada myös pienemmällä opintopistemäärällä rajatun ajan

Korkeakoulujen hyvillä käytännöillä ei voi ratkaista yhteiskuntapoliittisia haasteita, mutta niillä voidaan monin tavoin helpottaa ja tukea opiskelua. Jo pienilläkin muutoksilla on usein ratkaiseva merkitys osallistumismahdollisuuksien parantamisessa. Esimerkiksi luentomateriaalin julkaiseminen netissä auttaa kaikkia opiskelijoita, myös niitä, joilla on näkövamma tai erilaisia oppijoita, joilla voi olla ongelmia puhutun kielen hahmottamisessa. Yksittäisten esteettömyysratkaisujen tekeminen ei usein vaadi suuria investointeja, vaan pieniä muutoksia totutuissa tavoissa.

Esteettömyyden ja yhdenvertaisuuden kokonaisvaltaiseksi takaamiseksi tarvitaan myös rahaa. Tiedon lisääminen helpottaa keskeyttämistä harkitsevan tai asperger-opiskelijan ohjausta, mutta ei välttämättä vähennä ohjaukseen tarvittavaa aikaa. On huomattava, että ohjauspalvelujen tarjonnan laajentaminen yleensä lisää jonkin verran myös niiden kysyntää.

Esteettömyyden edistäminen edellyttää myös **henkilöstön kouluttamista saavutettavuusasioissa**. Koulutusta tarvitaan paitsi ohjauspalveluissa, myös esimerkiksi kiinteistö- ja atk-keskuksissa. Kaikille henkilöstön jäsenille voidaan jakaa perustietoa esteettömyydestä ja saavutettavuudesta, mutta tarvitaan myös erikoistuneempaa koulutusta esteettömyysvastaaville, opettajille ja ohjaajille, sekä muille kiinnostuneille.

Esteettömyyteen käytettävien investointien kääntöpuolella on nykyistä yhdenvertaisempien mahdollisuuksien takaaminen korkea-asteen koulutukseen hakeutumisessa ja opiskelussa. Kyse ei kuitenkaan ole vain opiskelusta.

Opiskelu korkea-asteella on monenlaisille opiskelijoille tärkeä väylä työelämään ja toimeentuloon. Opiskelun esteettömyyteen sijoitetut varat palautuvat siis viime kädessä takaisin valtiontalouteen. Korkeakouluilla on merkittävä rooli myös asenteiden muokkaajana ja koulutuspoliittisena vaikuttajana. Korkea-asteen oppilaitosten henkiset ja fyysiset esteet määräävät pitkälti sen,

millaiset asenteet peruskoulunopettajillamme ja virkamiehillämme tulevaisuudessa on ja onko heidän joukossaan kaikenlaisia oppijoita.

LÄHTEET

Laaksonen E. 2005. Esteetön opiskelu yliopistoissa. Opetusministeriön julkaisuja 2005:6

LIITE 1: KYSELYN SAATE JA POHJA

Kerro hyvästä käytännöstä!

ESOK -hanke kerää tietoa korkeakoulujen kehittämisprosesseista ja käytännöistä, jotka auttavat huomioimaan opiskelijoiden monenlaisuuden. Hyvät käytännöt edistävät tilojen, opetuksen ja opiskelun esteettömyyttä jokaiselle, myös opiskelijoille, joilla on jokin vamma, jotka ovat erilaisia oppijoita, kuuluvat kieli- tai kulttuurivähemmistöön tai ikääntyvät.

Hyvä käytäntö voi olla toimintatapa, ohjeistus tai periaate. Se ei välttämättä liity suoranaisesti esteettömyystyöhön, mutta edistää esteetöntä opiskelua ja osallistumisen yhdenvertaisuutta. Hyvä käytäntö voi olla vielä kehitysvaiheessa tai jo koeteltu työtapa.

Kerro meille hyvistä käytännöistä tai pulmista, joihin toivot tietoa muiden ratkaisukokemuksista! Tietoa hyvistä käytännöistä jaetaan ja kehitellään edelleen ESOK- hankkeen verkkosivuilla, julkaisuissa ja koulutuksissa.

Vastauslomakkeella www.esok.fi/kaytannot voit halutessasi laittaa tietoa hyvistä käytännöistä tai niiden tarpeesta anonyymisti. Voit myös laittaa vapaamuotoisen vastauksen sähköpostitse esok-kyselyt@lists.jyu.fi Lisätietoja saat Merja Ylöseltä, puh. 0500 523 702.

Tieto kerätään ja käsitellään luottamuksellisesti. Kaikille postitustietonsa ilmoittaneille lähetetään maksutta ESOK - hankkeessa (2006-2009) tuotettavia materiaaleja.

KYSELYLOMAKE:

Korkeakoulujen hyviä käytäntöjä

Onko sinulla kysymyksiä tai haasteita, joihin toivot saavasi tietoa muiden kokemuksista - tavoitteena osallisuus ja opiskelun esteettömyys? Tällä lomakkeella voit laittaa hyvän kiertämään ja haasteet yhteisesti pohdittaviksi.

Seuraavat kysymykset ovat suuntaa-antavia. Voit kertoa kohtaamistasi hyvistä käytännöistä ja esteettömyyden pulmakohdista myös omin sanoin.

1. Mihin ongelmaan tai haasteeseen käytäntö on tuonut apua ja muutosta?
2. Kuvaa käytäntöä: mitä tehdään ja ketkä osallistuvat toimintaan?
3. Millaisia vaikutuksia käytännöllä on opetukseen ja ohjaukseen?
4. Mihin opetuksen ja ohjauksen ongelmiin etsit hyviä ja toimivia käytäntöjä?

Kokemukset

Kirjoita kokemuksistasi onnistuneista toimintamalleista tai kovista kokemuksista.

Minuun saa ottaa yhteyttä ja kysyä lisätietoa hyvistä käytännöistä tai toiveistani niiden löytämiseksi

S-postiosoitteeni on ...

Minulle saa postittaa maksutta ESOK-hankkeessa tuotettavat materiaalit

Yhteystiedot ...

Lähetä

LIITE 2:**KORKEAKOULUJEN ESTEETTÖMYYDEN KÄYTÄNNÖT- KOOSTE****1. YMPÄRISTÖN ESTEETTÖMYYS**

KUVAUS	MITÄ TEHDÄÄN?	SEURAUKSET
Selkävaivat / muut tuki- ja liikuntaelimestön kiputilat	Luentosaliin on tuotu satulatuoli	Opiskelijat, jotka eivät voi istua luentosalin penkeillä voivat osallistua
Pyörätuolia käyttävän opiskelijan lähiopetuksessa on pyritty varaamaan opetustila 1. krs:ta		On varmistettu opetustilasta poistumisen esteettömyys myös hätätilanteessa
Esteettömän sisäänkäynnit ovat yleensä vain rakennusten takaovella	Esteetön sisäänkäynti on mahdollista rakennuksen pääovelta ja muista ulko-ovista	Rakennusten esteettömyys lisääntyy, kaikki rakennuksen käyttäjät ovat yhdenvertaisessa asemassa
Home- ja muut sisäilman ongelmat	Tupakointipaikat siirretään pois sisäänkäyntien läheisyydestä, tuoksuaineiden käytön välttäminen	Esteettömyys huomioidaan myös allergisten ja astmaatikkojen kohdalla
Fyysisten tilojen ongelmat psyykkiseltä kannalta	Psyykkistä turvallisuutta luodaan esim. lämpimillä väreillä, verhoilla, kaiteilla, tilojen jakaminen liikuteltavilla säleikköelementeillä	Fyysisiin tiloihin liittyvät pelot, esim. korkeanpaikankammo, lievenee, ja on opiskelu ja työskentely tilassa mahdollistuu
Esteettömyyden huomiointi rakennusten suunnittelussa ja käyttöönottovaiheessa (2 mainintaa)	Rakennusten esteettömyys huomioidaan jo suunnitteluvaiheessa ja esteettömyys testataan, kun rakennus on	Esteettömyyteen liittyvät virheet on helpointa korjata mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Esteettömyyden testaaminen on tärkeää,

	valmistunut ja muutokset vielä mahdollisia	koska kaikkea ei aina tulla ajatelleeksi suunnitteluvaiheessa
Opastuksen selkeys	Yliopiston verkkosivuilla on selkeä ja kaikille saavutettava kartta korkeakoulun alueesta. Rakennusten opastetaulut löytyvät helposti sisääntuloauloista	Oppimisympäristö avautuu kaikille opiskelijoille
Luentosalien ja juhlatilojen esteellisyys	Juhlatiloja tai luentosaleja ei voi vuokrata yleistä tapahtumaa varten, jos haluaa, että kaikilla on mahdollisuus osallistua	Kaikilla on mahdollisuus osallistua oppilaitoksen tiloissa pidettäviin yleisö- ja yksityistilaisuuksiin
Sosiaalisen esteettömyyden huomiointi esim. pesu- ja pukutiloissa	Yleisiä tiloja suunniteltaessa huomioidaan esimerkiksi seksuaali-indentiteetien moninaisuus, esim. transseksuaalit tarvitsevat erillisiä pesu- ja pukutiloja	Kaikilla on yhdenvertainen mahdollisuus käyttää yhteisiä tiloja. Mahdollisuus käyttää erillistä tilaa palvelee monien vähemmistöjen tarpeita, esim. vaikeavammaisia, joilla on vastakkaista sukupuolta oleva avustaja
Kuulemisen ongelmat	Mahdollisuus siirtää luento pienempään tilaan	Yhdenvertaiset mahdollisuudet opiskella

2. VIESTINNÄN JA TIEDONKULUN ESTEETTÖMYYS

KUVAUS	MITÄ TEHDÄÄN?	SEURAUKSET
www-sivujen esteettömyys	Tarkistetaan sivujen esteettömyys ja tehdään tarvittavat toimet A-tason saavuttamiseksi	Sivut ovat standardien vaatimalla tasolla
Luennot ja muu käytettävä opetusmateriaali julkaistaan oppilaitoksen verkkosivuilla saavutettavassa muodossa etukäteen. (5 mainintaa)	Kts. edellä	Käytäntö mahdollistaa opetusmateriaalin perehtymisen etukäteen. Helpottaa erityisesti kuulo- ja näkövammaisten opiskelijoiden, erilaisten oppijoiden, sekä perheellisten ja työssäkäyvien opiskelua, sekä niitä, joilla on päällekkäisiä luentoja Vähentää opiskeluun liittyviä paineita, mahdollistaa opiskelun erilaisissa elämäntilanteissa
Videoluennot	Luennot videoidaan ja niitä on mahdollista katsoa netissä	Luennon seuraaminen on mahdollista ajasta ja paikasta riippumatta. Mahdollistaa opiskelun eri elämäntilanteissa. Mahdollistaa luennon kertaamisen ja helpottaa siten esim. erilaisten oppijoiden opiskelua. Negat: keskusteluun osallistumattomuus

Kirjaston tietokantojen etäkäyttö verkossa	Varmaankin jokaisessa Suomen yliopistossa ja amk:ssa on mahdollista etäkäyttää kirjastojen tietokantoja verkossa	Mahdollistaa esim. kokonaisten kirjojen, sanakirjojen ja tietosanakirjojen käytön kotona. Helpottaa kaikkien opiskelua
Kurssien suorittaminen etäopiskeluna verkossa (2 mainintaa)	Kurssin opettaja antaa ja vastaanottaa tehtävät/ julkaisee luennot ja antaa tehtävistä arvioinnin verkkoalustalla/sähköpostitse	Opetus ulottuu luentosalista koko maahan. Mahdollistaa erikoiskurssit, esimerkiksi ”rästiopinnot”, jos joku pakollinen kurssi on jäänyt suorittamatta ja valmistuminen uhkaa viivästyä
Oppimiskeskus	Oppimiskeskuksen tilasuunnittelussa on huomioitu mahdollisuus ryhmätyöskentelyyn ja sosiaaliseen kanssakäymiseen. Tenttiakvaario, jossa mahdollisuus suorittaa tenttejä ja maturiteetteja myös yleisten tenttipäivien ulkopuolella. Esteettömyys ja saavutettavuus huomioidaan tiloissa ja laitteissa (esim. inva-wc:t, hissit, kulkuväylien leveys, näkövammaisille soveltuva työasema, jossa sopivia työkaluja). Suunnittelu yhteistyössä järjestöjen kanssa.	Mahdollistaa kaikille yhdenvertaiset mahdollisuudet käyttää oppimiskeskusta erilaisissa opiskelutilanteissa.

Ajankäytön ongelmat opiskelussa. (4 mainintaa) syistä opiskelu mahd. vain ajoittain (arnejija, perhe, sairaus)	Nettisivu, jolla laitokset ilmoittavat aikarajat harjoitustöiden palauttamiselle ja ilmoittautumisajat kursseille ja tentteihin. Joustavat opiskelumahdollisuudet, osa-aika opiskelu	Opiskeluun liittyvä stressi vähenee, kun voimia voi käyttää opiskeluun. Toisaalta: Opiskelun omaehtoisuus, oppilaitoksella ei riittäviä resursseja ohjaukseen
Ilmoittautuminen kursseille ja tentteihin netissä	Mahdollistetaan ilmoittautuminen sähköisesti	Ilmoittautuminen ei riipu paikasta

3. VÄLINEET JA LAITTEET

KUVAUS	MITÄ TEHDÄÄN?	SEURAUKSET
Kuulovammaiset, erilaiset oppijat luennoilla	Induktiosilmukat asennetaan luentosaleihin ja annetaan luennoitsijoille opastusta, miten induktion kanssa toimitaan	Induktiosilmukan kautta kuunneltaessa ympäristön häly- ja taustääänet häviävät ja opiskelija voi keskittyä luennon kuuntelemiseen
Kelan käytännöt opiskelijalle välttämättömien apuvälineiden myöntämisessä	Opiskelija sai hakemaansa apuvälineeseen hylkäävän päätöksen, koska opintojen ei voitu johtavan työllistymiseen, yhtenä syynä oli ilmeisesti ikä	Apuvälineitä tarvitsevat opiskelijat eivät ole keskenään yhdenvertaisessa asemassa

Näkövammaiselle opiskelijalle ei ole toimivaa työpistettä korkeakoulun yleisissä tiloissa	Rakennetaan näkövammaisille saavutettava työpiste/-pisteitä kirjastoon ja muihin yhteiskäytännössä oleviin tiloihin. Tietokoneen näytön korkeutta ja etäisyyttä tulee olla mahdollisuus säätää	Opiskelun kuormittavuus vähenee, kun omia apuvälineitä ei tarvitse ottaa mukaan, esimerkiksi muutaman sivun tulostamista varten
---	--	---

4. OPETUS JA OHJAUS

KUVAUS	MITÄ TEHDÄÄN?	SEURAUKSET
Tuutorointi sujuvaksi (2 mainintaa)	Toiminnalle luodaan selkeät tavoitteet ja sisällöt, jotka myös aikataulutetaan opintojen ajaksi	
Kuraattorien ja opintopsykologien verkostoituminen yhteisöön	Toiminta jäsennetään ja saatetaan kaikkien tietoisuuteen	
Opintojen keskeyttämiseen puuttuminen	Opiskelijan kanssa yhteistyössä tehdään selkeä ja helposti toteutettavissa oleva tukemisen suunnitelma ja sovitaan toimenpiteet. Ainakin muutamilla opettajilla tulee olla mahdollisuuksia lisäohjaukseen ja nopeaan tukemiseen	

<p>Resurssien puute opetuksessa → kaikki halukkaat eivät mahdu kursseille</p>	<p>Opinnot viivästyvät ja omat uratoiveet ja talous ovat uhattuna, jos ei kerää riittävästi opintopisteitä. Opiskelija joutuu usein valitsemaan jonkin vähemmän kiinnostavan kurssin</p>	<p>Opiskelumotivaatio kärsii, jatkuva epävarmuus kurssipaikkojen riittävydestä.</p>
<p>Asperger-opiskelijan erityistarpeet</p>	<p>Tuutoroinnilla on opiskelun alkuvaiheen kannalta ratkaiseva merkitys. Tuutoreissa voisi olla myös kokeneempia opiskelijoita</p> <p>Tuutorien, opinto-neuvojien ja opettajien tulisi saada riittävästi tietoa ja koulutusta autismista ja muista neurologisista vaikeuksista. Vaihtoehtoisesti erityisopintoneuvojien koulutus</p> <p>Opiskelijoilla tulisi olla mahdollisuus opinto-ohjaukseen: "Missä mennään"-keskusteluun muutaman kerran vuodessa</p> <p>Erilaisia yksilöllisiä vaihtoehtoja opintojen suorittamiseen</p> <p>Opiskelijoille tietoa saatavilla olevista tukitoimista</p>	<p>Tiedon lisääminen vaikuttaa asenteisiin. Pahimmillaan as-opiskelija voidaan tulkita laiskaksi ja saamattomaksi.</p> <p>Tällä voi olla ratkaiseva merkitys esimerkiksi työllistymisen kannalta, varsinkin jos suunnitteilla on akateeminen ura</p>
<p>Erityisjärjestelyt tenteissä (5 mainintaa)</p>	<p>Erilaisella oppijalla ja/tai vammaisella opiskelijalla on mahdollisuus hakea esimerkiksi lisäaikaa tentissä oppilaitoksen rakentamien ohjeiden pohjalta.</p>	

	Mikäli opiskelija haluaa järjestelyistä voidaan tehdä merkintä Hopsiin, opiskelijarekisteriin	
Erityisjärjestelyresurssi	Opiskelija, jolla on lukivaikeus voi hakea itselleen erityisjärjestelyresurssia, joka on max 20h/v. Opiskelija voi tilata erityisjärjestelyjä valitsemaltaan ohjaajalta tai opettajalta.	Luki-vaikeuksisten opiskelijoiden määrä selviää ja siten ohjaaminen helpottuu. Opettajien tietämys lukivaikeuksista paranee
Esteettömyisyhdyshenkilö / ryhmä	Suunnittelu/seuranta vastuu	Suunnitelmallisuus, esilläolo
Mahdollisuus lukitestaukseen (2 mainintaa)	Lukitestausta järjestetään kaikille halukkaille, jotka epäilevät lukihäiriötä tai kaikille opintonsa aloittaville (pilottihanke)	Lukivaikeuksiin päästään puuttumaan nopeasti ja opiskeluvälmiudet paranevat ja ongelmat vähenevät
Henkilöstökoulutus esteettömyydestä (2 mainintaa)	Järjestetään henkilöstökoulutus esteettömyydestä. Näkökulma valitaan henkilöstön esittämien tarpeiden perusteella. Koulutuksessa käsitellään asioita käytännön esimerkkien kautta	Henkilöstön tietoisuus esteettömyydestä lisääntyy, työnjako esteettömyyskysymyksissä selkiytyy
Mahdollisuus lukikurssiin (2 mainintaa)	Luki-vaikeuksisille järjestetään mahdollisuus lukitukikurssiin, jonka aikana voi tehdä omia opiskelutehtäviä tai lukitehtäviä ja saada palautetta niistä	Luki-vaikeuksisen opiskeluvälmiudet paranevat
Arviointi (2 mainintaa)	Arvioinnin yleiset perusteet tulisi kirjata jakaa opiskelijoille kurssin alussa. Näin opiskelija	Opiskelumotivaatio paranee, kun opiskelija voi ennakoita arviointia

	<p>tietäisi jo etukäteen, mitä arvioinnissa painotetaan. Palautekeskustelu kurssin päätyttyä.</p> <p>Arvioinnissa tulisi huomioida myös se, että kaikilla ei välttämättä ole mahdollisuutta osallistua luennolle, jos osoittaa hallitsevansa asian tulisi kurssista päästä läpi</p>	
Monenlaisten opiskelijoiden oikeuksista tiedottaminen ja niihin vaikuttaminen	Järjestetään esteettömyyden Road show kampuksella ja kutsutaan mukaan edustajia eri opiskelijaryhmistä ja järjestöistä, jaetaan tietoa ja tehdään yhteinen julkilausuma opiskelijoiden oikeuksista	Tiedon lisääntyminen monenlaisuudet ja monenlaisten opiskelijoiden oikeuksista
Opiskelun, erityisesti muistamisen helpottuminen	Opiskelija tekee itselleen muistiinpanoja lukemastaan	Opiskelun tulokset paranevat

5. ARVOT JA ASEENTEET

KUVAUS	MITÄ TEHDÄÄN?	SEURAUKSET
Opiskelijan kannustaminen (2 mainintaa)	Opiskelijan tarpeet otetaan vakavasti. Edellyttää joskus taustatietoa esim. Opiskelijan vammasta, elämäntilanteesta	Tehdään konkreettisia muutoksia
Välinpitämättömyys	Ei oteta kantaa opiskelijan tilanteeseen, väistetään vastuu: "Mitä	Pahimassa tapauksessa pitkäaikaisia vaikutuksia opiskelijan opiskeluun ja

	se minulle kuuluu". Taustalla usein tiedonpuute	työllistymiseen. Opiskelu hidastuu tai jopa estyy
Esteettömyys/osallisuus kirjataan korkeakoulun strategiaan (2 mainintaa)	Ollaan yhteydessä oppilaitoksen hallituksen edustajaan/iin, pohditaan esiintuvia asioita. Esitys ja taustamateriaali viedään hallituksen käsittelyyn ja esitellään, kerrotaan esim. Mitä muualla on tehty. Pyydetään asian työstämistä ja esiinottamista uudelleen esim. 2-3 kk:n kuluttua	Esteettömyys on mukana organisaation toimintaa linjaavissa asiakirjoissa ja toimintasuunnitelmissa. Esteettömyys on mahdollista saada teemaksi henkilöstökoulutukseen ja opetukseen

AVOIMIA KYSYMYKSIÄ

KUVAUS
Lukihäiriöisen ja asperger-opiskelijan tarpeiden huomiointi (4 mainintaa)
Vammaisten henkilöiden työllistymisen tukeminen (2 maininta)
Miten saada hyvät käytännöt osaksi oppilaitoksen arkea

LUOKITTELEMATTOMAT VASTAUKSET

KUVAUS
Vammaisten ja vammattomien tanssijoiden ryhmä, jossa myös koulutetaan ohjaajia
Vihje hyvistä käytännöistä Ruotsissa (Tukholman yo:n vammaisten ja erilaisten oppijoiden palvelujen sivu)